

Beslutningsforslag nr. B 17. Fremsat den 11. oktober 2000 af Anni Svanholt (SF) og Jes Lunde (SF)

Forslag til folketingsbeslutning om naturgenopretning af Gudenåen

Folketinget opfordrer regeringen til at gennemføre naturgenopretning af Gudenåen efter følgende retningslinjer:

1. Udarbejdelse af beslutningsgrundlag for etablering af fisk- og faunapassage i hele Gudenåsystemet og dermed reetablering af indvandringmuligheder samt gyde- og opvækstområder for fisk.
2. Etablering af fri passage ved Tange Sø og Tangeværket, idet fisk- og faunapassage prioriteres højere end elproduktion på Tangeværket, mens der samtidigt tages hensyn til de rekreative værdier og andre interesser, der er tilknyttet den 80 år gamle kunstige sø, Tange Sø.
3. Udgifterne til naturgenopretningen finansieres af staten og de berørte amter.
4. Der tages initiativ til etablering af en »Gudenåfond« til naturgenopretning af Gudenåen.

Bemærkninger til forslaget

Dette beslutningsforslag er på nær en ændring i bemærkningerne, punkt 2 en genfremsættelse af beslutningsforslag nr. B 167 fra folketingsåret 1999-2000, se Folketingstidende, tillæg A s. 8220 og 8226.

Danmark har udviklet sig til en mosaik af større eller mindre områder med særlige naturområder og er i høj grad påvirket af, at det arealmæssigt er et landbrugsland, der i stigende grad er yderligere fraktioneret af især trafikforbindelser og erhvervsområder udlagt med større eller mindre omtanke. Danmarks natur og miljø er fortsat sårbart på trods af foretagne og igangværende naturgenopretningsprojekter og andre indsatser mod fortidens synder. For at sikre den biologiske mangfoldighed og dermed leve op til Danmarks internationale forpligtelser i biodiversitetskonventionen, Ramsarkonventionen og f.eks. EU's habitatdirektiv er det derfor nødvendigt at skabe sammenhængende naturområder og biologiske korridorer. Etablering af sammenhængende naturområder og korridorer blev også fremhævet i april 1999 i forbindelse med OECD's miljøvurdering af Danmark. Danmarks åforløb og sammenhængende søsystemer udgør et vigtigt element heri.

Gudenåen er Danmarks næststørste vandsystem og er samtidig det mest varierede danske vandsystem, som spænder fra en rigdom af kildeudspring til en rigtig flodmunding.

Den største opstemning og dermed barriere for fisk- og faunapassage i Gudenåsystemet er ved Tangeværket, hvis koncession til elproduktion udløber den 8. januar 2001.

Den nødvendige revision af lovgrundlaget (1918-loven) for Tangeværkets virke bør imidlertid samtidig følges af en plan for, hvordan de resterende opstemninger kan afbødes eller eventuelt fjernes – og om, hvorvidt der alle steder er yderligere behov for genopretning af hensyn til vandgennemstrømning og fisk- og faunapassage. Også dér hvor der allerede er foretaget forsøg og investeringer i sådanne projekter med henblik på en samlet vurdering af indsatsen.

Amter og kommuner har investeret betydelige midler i rensning af spildevandet til Gudenåen. Staten har

desuden investeret i naturgenopretning i Gudenåens opland og afstrømningsområder, herunder retablering af fisk- og faunapassage ved nogle af de menneskeskabte opstemninger af Gudenåen. Der er behov for en samlet vurdering af indsatsen, og hvordan den kan optimeres.

Ved fremsættelse af beslutningsforslaget håber forslagsstillerne at kunne bidrage til en offentlig debat om Gudenåens fremtid og afklaring af, hvilken løsning der kan sikre fisk- og faunapassage ved Tangeværket.

Bemærkninger til forslagens enkelte punkter

Punkt 1

Gudenåkomiteen vurderede i december 1998, at de seks vigtigste opstemninger, hvor der stadig ikke er tilfredsstillende fiskepassage, er:

Hadsten Lilleå ved Løjstrup Dambrug,
Gudenå ved Tangeværket,
Hinge Å ved Allinggård Kraftværk,
Gudenå ved Silkeborg Papirfabrik,
Gudenå ved Ry Mølle og
Gudenå ved Vilholt Mølle.

Danmarks Fiskeriundersøgelser henviser i notatet »Vurdering af de fiskerimæssige forhold i Tange Sø og Gudenåen« (jf. fødevareministerens besvarelse af spørgsmål 172 i folketingsåret 1999-2000 fra Udvalget for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, jf. (1999-2000) alm. del – bilag 739 og 631) desuden til opstemningerne ved Vestbirk Vandkraftværk og Klostermølle, men medregner ikke opstemningerne ved Vilholt Mølle, Allinggård Kraftværk eller Løjstrup Dambrug.

Faunapassager er søgt genskabt visse steder. Parallelt med Folketingets behandling i folketingsåret 2000-01 af Tangeværkets fremtidige situation ønsker forslagsstillerne et beslutningsgrundlag for konkrete løsningsforslag for fisk- og faunapassage ved Tangeværket og derudover en præsentation af løsningsforslag for andre eksisterende opstemninger af Gudenåen.

Punkt 2

Koncessionen til Tangeværkets elproduktion udløber den 8. januar 2001. Miljø- og energiministeren har i besvarelse af spørgsmål 402 og 405 i folketingsåret 1999-2000 fra Miljø- og Planlægningsudvalget (jf. (1999-2000) alm. del – bilag 1047 og 1080, der er optrykt som bilag 1) gjort rede for ministerens ønske om at bevare Tangeværket og Tange Sø og samtidig vurdere naturgenopretningen på baggrund af bl.a. dagens miljø- og naturlovgivning. Ministeren har i besvarelsenerne endvidere givet udtryk for, at ikke mindst økonomien i en optimeret naturgenopretningsløsning gør, at en sådan prioriteres lavere end hensynet til Tangeværkets fortsatte drift.

Fødevareministeren har derimod i dagbladet Information den 19. april 2000 givet udtryk for, at naturgenopretningen ikke bør underlægges andre hensyn, men at der bør rettes op på tidligere tiders ensidige fokusering på økonomi og effektivitet. Fødevareministerens indlæg i dagbladet Information den 19. april 2000 er optrykt som bilag 2.

Forslagsstillerne vil ikke på nuværende tidspunkt lægge sig fast på en endelig teknisk løsning af den ind-

lysende årsag, at et endeligt beslutningsgrundlag ikke eksisterer endnu.

Den endelige løsning forudsættes finansieret af staten og Viborg Amt, hvoraf staten sikrer hovedparten.

Punkt 3

Forslagsstillerne forestiller sig en samlet finansieringsmodel, jf. punkt 1, hvor staten bidrager sammen med de tre Gudenåamter.

Med hensyn til statens bidrag foreslås særbevillinger, således at de eksisterende naturgenopretningsmidler ikke berøres. Der er tværtimod et behov for styrkelse af de naturgenopretningsmidler, som i dag udhules af Skjern Å-projektet.

Punkt 4

Samtidig foreslås oprettelse af en fond finansieret via indsamling af private midler til naturgenopretningsprojekter med tilknytning til Gudenåen. Disse midler skal supplere, men ikke erstatte de offentlige midler og indgå som finansiering af mindre projekter, herunder demonstrationsprojekter, der direkte eller indirekte vil have en positiv forbedrende virkning på Gudenåen, dens opland og afstrømningsområde.

Bilag 1**Miljø- og energiministerens besvarelse af spørgsmål 402 og 405 fra Miljø- og Planlægningsudvalget, jf. MPU 1999-2000, alm. del bilag 1047 og 1080***Spørgsmål 402:*

Ministeren bedes kommentere henvendelsen af 15. marts 2000 fra Gudenåsamslutningen-Lakseprojekt, jf. alm. del bilag 941.

Svar:

Jeg har forelagt spørgsmålet for Skov- og Naturstyrelsen, der har oplyst følgende, som jeg kan henholde mig til:

»Gudenåsamslutningen Lakseprojektets løsningsmodel til fiskepassage omhandler et forslag, hvor der etableres et åløb uden om Tange Sø, fra Ans Bro til Tangeværket, der indeholder gydepladser og opvækstområder. Desuden indeholder forslaget en sænkning af vandstanden i Tange Sø med henblik på at få faldet tilbage i Gudenåen og tilløb oven for Ans Bro og dermed genskabe nogle af de gamle gyde- og opvækstområder i Gudenå-systemet.

Den præsenterede løsningsmodel vil bl.a. medføre, at ungfisk af ørred og laks, de såkaldte smolt, ledes uden om Tange Sø på vandringen til havet og undgår således at passere gennem søen, hvor undersøgelser har vist, at smolten udsættes for en stor dødelighed, da de ender som føde for rovfisk og fugle. Endvidere vil modellen medføre et større indgreb i naturen omkring Tange Sø, bl.a. vil hele Gudenåens vandføring i store dele af året blive ledt uden om Tange Sø og Tangeværket (i disse perioder må driften af værket indstilles), og sænkning af vandstanden i søen vil medføre, at søens areal reduceres.

Gennemførelse af denne model vil medføre, at der indledningsvis skal udføres en række undersøgelser, der skal belyse konsekvenserne af især sænkning af vandstanden i søen. En sænkning af søens vandstand vil betyde sænkning af grundvandstanden omkring søen, hvilket kan medføre, at der sker sætningsskader på bygninger og vej-anlæg og tørlægning af boringer m.v.

Modellen er i 1998 overslagsmæssigt vurderet til 65 mio. kr. Heri er formentlig ikke medregnet de evt. følgeskader, som en sænkning af vandstanden i Tange Sø kan medføre.«

Tangeværkets koncession udløber som nævnt i henvendelsen den 8. januar 2001. Ifølge koncessionsloven skal Folketinget tage stilling til ophævelse af loven. Jeg har bedt Skov- og Naturstyrelsen om sammen med Viborg Amt at overveje de forskellige muligheder for den fremtidige drift af værket, idet jeg lægger til grund, at løsningen skal indebære, at såvel Tangeværket som Tange Sø bliver bevaret.

Jeg har vanskeligt ved at se, at Gudenåsamslutningen Lakseprojekt's forslag kan tilgodese dette, hvortil kommer, at omkostningerne herved må forventes at blive mindst 65 mio. kr.

Spørgsmål 405:

Ministeren bedes oplyse, hvilken procedure ministeren agter at bruge i anledning af, at koncessionen for Gudenåcentralens vandkraftværk udløber den 8. januar 2001, hvorved retsgrundlaget for driften af Tangeværket bortfalder den 8. januar 2001.

Svar:

Ifølge koncessionsloven fra 1918 gælder Tangeværkets koncession i 80 år fra den dag, da værket blev åbnet for drift, nemlig den 8. januar 1921, og loven bestemmer, at det skal fastsættes ved lov, hvordan der skal forholdes med anlæget, når koncessionen udløber. Det vil sige, at Folketinget skal tage stilling til den fremtidige drift.

Værket bør i fremtiden være reguleret efter den lovgivning, som i dag gælder på området, og som ikke fandtes i 1918. Det vil i første række sige vandløbsloven, naturbeskyttelsesloven og energiforsyningsloven.

Jeg agter derfor i begyndelsen af den kommende folketingssamling at fremsætte et lovforslag, der sikrer dette og ophæver 1918-loven. Endvidere vil forslaget indeholde en midlertidig forlængelse af koncessionen i en periode for at sikre den fornødne tid til at træffe afgørelse om værkets fremtidige drift. Det er min tanke, at lovforslagets bemærkninger derudover skal fast-

sætte visse overordnede rammer for de biologiske, kulturhistoriske og rekreative hensyn, som bør tages i betragtning ved Viborg Amts admini-

strative fastsættelse af vilkårene som vandløbsmyndighed og myndighed efter naturbeskyttelsesloven.

Bilag 2

Gudenåen bør genoprettes
Information 19. april 2000, 1. sektion side 11*Af Ritt Bjerregaard, fødevarerminister*

Der er ingen grund til ikke at lære af sine fejl, når det er så tydeligt, at de er blevet begået. Jeg taler her om sagen om Tangeværket og Gudenåen, som Information har skrevet en række artikler om. Det er tydeligt, at myndighederne begik fejl, da Gudenåcentralen blev anlagt i 1920, for dengang blev der først og fremmest tænkt på effektivitet og økonomi.

Naturligvis er det beskæmmende, at den sidste laks blev fanget i Gudenåen i 1927, og derfor må vi gøre noget ved sagen. Vi skal kort sagt genskabe Gudenåens rigdom. Målet må være at få ørreder og laks til igen at trives i åen ved at få dens løb til at flyde så frit som muligt. Og målet må i det hele taget være generelt at forbedre naturgrundlaget.

Tangeværket spærrer for op- og nedgang af fisk fra den nederste del af Gudenåen til Tange sø. Der er oprettet en fisketrappe, men laks og ørreder har svært ved at finde og benytte trappen.

I Fødevarerministeriet arbejder vi på to fronter for at gøre fiskenes liv i området bedre. Den langsigtede løsning for at forbedre ørredbestandens forhold og den mulige genkomst af laks i åen kræver, at fiskene får mulighed for at komme helskindet forbi Tangeværket og Tange sø – samt at der er egnede gydepladser.

Et godt bytte

En af de attraktive langsigtede løsninger er at lave et langt omløbsstryg.

Derved genskaber vi muligheden for, at ørreder og laks kan nå op til deres naturlige gydepladser. Samtidig vil de små fisk, der søger mod havet, ikke blive ædt, som tilfældet er i dag. De er nemlig godt bytte for gedder og fugle, når de langsomt trækker ned gennem Tange Sø.

Undersøgelser viser, at dødeligheden er cirka 85 procent i søen. Det lange omløbsstryg vil derudover også betyde, at laksen vil få næsten optimale gyde- og opvækstområder.

En yderligere positiv gevinst ved denne løsning er, at der stort set ikke vil etableres søer i

den nedre del af Gudenåen. Problemet med søerne er, at vandet står stille og bliver mudret og fyldt med alger. Vandmiljøet har det altså skidt i disse søer.

Eliminering af sødannelsen muliggør derudover produktion af laks og ørred i åløbet neden for Gudenåcentralen.

Det er klart, at søer er vigtige for områdets natur, og her er slet ikke tale om at ændre på eller sløjfe de pragtfulde Silkeborgsøer – det er udelukkende i området neden for Tange Sø, at problematikken er relevant.

Selv om jeg er varm fortalere for, at vi skal genskabe rigdommene i Gudenåen med denne langsigtede løsning, mener jeg dog også, at vi skal gøre noget nu og her. Det kan nemlig nemt komme til at tage flere år, inden der er fundet en endelig løsningsmodel. Indtil den er på plads, er vi nødt til at forbedre situationen for fiskene med en kortsigtet løsning. Jeg har tænkt mig at kræve, at der kommer effektive gitre på Tangeværkets turbiner, så småfiskene bliver beskyttet langt bedre end i dag, hvor de bliver knust i turbinerne. Værkets hidtidige dispensation til at sætte utilstrækkelige gitre op skal således inddrages.

Passage til småfiskene

Effektive gitre giver dog kun mening, hvis der samtidig laves en ordentlig passage til småfiskene, så de kan komme forbi turbinerne – det kunne typisk være et rør.

Der har været mange forslag fremme om forbedring af passagen for fiskene.

Der er meget stor forskel på deres reelle værdi for naturforholdene. Til gengæld er der ikke den store forskel i omkostningerne.

Forslagene ligger alle gennemgående i størrelsesordenen 60-70 millioner kroner. Det er mange penge, men gevinsten kan også blive meget værd.

Kort sagt: Gudenåen er potentielt et orgie for ørreder og laks – og der er ingen grund til ikke at udnytte potentialet.

Skriftlig fremsættelse

Anni Svanholt (SF):

Som ordfører for forslagsstillerne tillader jeg mig herved at fremsætte:

Forslag til folketingsbeslutning om naturgenopretning af Gudenåen.

(Beslutningsforslag nr. B 17).

Jeg henviser i øvrigt til de bemærkninger, der ledsager forslaget, og anbefaler det til Tingets velvillige behandling.